

Helena Stranjik

Filozofski fakultet Karlovog Univerziteta

helena.stranjik@ff.cuni.cz

Češka manjina u Hrvatskoj kao primjer održivosti jezika i identiteta u inojezičnoj sredini

Česi su se na područje današnje Hrvatske, u okolici grada Daruvara, selili od kraja 18. stoljeća. Kasnije su ovdje osnovali vlastita društva, škole i izdavaštvo, a kroz cijela dva stoljeća održavaju svoje običaje i jezik kao svakodnevno sredstvo komunikacije za koje aktivno brinu. U manjini koja tako dugo živi skladno s pripadnicima većinskog (i drugih) naroda, od kojega se ne razlikuje po vjeroispovijesti niti načinom života, različit je jezik jedno od osnovnih obilježja identiteta pojedinca i cijele skupine. Što u ovoj i ovakvim etničkim skupinama djeluje na održanje izvornog identiteta i njezina osnovnog obilježja – jezika?

U članku na primjeru češke manjine u Hrvatskoj raspoznajemo čimbenike koji u nacionalnim manjinama djeluju na održanje jezika. Uz u stručnoj literaturi obično navođene čimbenike (kao što su administrativno-pravni status i osiguravanje prava manjinskog jezika na određenom području, obitelj, obrazovanje na manjinskom jeziku, informiranje na manjinskom jeziku, religija, kulturne aktivnosti itd.) na osnovi istraživanja otkrivamo još neke, npr. utjecaj izbora životnog partnera, suživot s drugim ljudima u istom domaćinstvu, stupanj jezične kompetencije i jezičnih interferencija, zaposlenje i liberalan odgoj.

Istraživanje s namjerom upoznavanja života i funkcioniranja češke manjine u Hrvatskoj i jezičnih biografija pojedinaca iz čeških i češko-hrvatskih obitelji održano je u razdoblju 2010–2016. godine. Podatci za jezične biografije prikupljeni su metodom narativnih intervjua.

Ključne riječi: češka manjina u Hrvatskoj, etnička zajednica, jezik, identitet

1. Uvod

U današnje vrijeme kulturni se pluralizam u literaturi, posebice etnološkoj, sve češće opisuje kao prirodna pojava, kao nešto pozitivno i obogaćujuće (vidi npr. Šatava 2009), no pitanje je prihvaća li ga tako društvo u kojem živimo, potiču li uistinu nacionalne države u kojima živimo višestruki identitet ili više slave monolitni identitet (Erik-

sen 2007). Ipak, nemaju svi ljudi jednake mogućnosti izbora žele li odrastati unutar jedne ili dvije kulture ili više njih, mnogima je to nametnuto sredinom u kojoj žive ili njihovim precima. Isto se tiče i života s jednim, dvama ili više jezika – dok neki od nas upoznaju svijet prizmom jednog jezika, a druge jezike u svoj život uvode ako i kada se za to sami odluče, drugi odmalena moraju savladati prepreke dvaju ili više jezika da bi mogli živjeti i djelovati u svojoj zajednici. U tom su slučaju dvije kulture (ili više njih) i dva jezika (ili više njih) sastavni dio njihova identiteta koji se dalje stvara i oblikuje upravo kroz život u zajednici, u konkretnom socijalnom i kulturnom kontekstu, i kroz život se u raznim sredinama može mijenjati i razvijati.

Identitetu čovjeka u mnogome je sličan i identitet cijele grupe, jer i svaku grupu određuju jezik, zajednički rituali (običaji) i stil života. Tako se npr. etnička grupa zasniva na uvjerenju svojih članova da imaju zajedničko porijeklo te etnička, vjerska i jezična obilježja po kojima se razlikuju od ostalog stanovništva. U europskom se kontekstu kao glavna karakteristika etniciteta (a ujedno i kulturni kapital određene etničke grupe) uglavnom označava jezik, on je „najznačajnije obilježje kulturnih razlika te može postati i najvažniji simbol etničkog identiteta, čak i kada se ne koristi aktivno“ (Blažić, Rončević i Šepić 2007: 53).

Mnogi pripadnici etničkih grupa ne osjećaju potrebu naglašavati svoju jezičnu i kulturnu različitost, ili se čak trude prikriti je jer je se srame. Često prihvaćaju obilježja većinskog stanovništva u čijoj sredini žive, prihvaćaju i njegov jezik, što vodi do dvo- ili višejezičnosti i dvo- ili multikulturalnosti. Manjinski je jezik u tom slučaju neprestano izložen utjecaju jezika većine (čak i kada većinsko stanovništvo nema asimilacijske namjere). Sami pojedinci iz nacionalnih manjina pak nailaze na podvojenost svoga identiteta jer bi rado zadržali svoj izvorni identitet, ali ujedno se prihvaćanjem jezika i načina života većine svog izvornog identiteta odriču.

Pokušali smo otkriti koji čimbenici unutar etničkih grupa utječu na očuvanje identiteta i njegova osnovnog obilježja – jezika. Ove ćemo čimbenike pobliže predstaviti na primjeru češke manjine u Hrvatskoj čiji pripadnici žive na području današnje Hrvatske (prije svega u okolici grada Daruvara) već više od dva stoljeća, a do današnjih dana su održali svoj jezik i običaje koje njeguju u brojnim udrugama diljem Hrvatske. Ranija istraživanja već su pokazala da pripadnici češke manjine, iako žive potpuno integrirani sa stanovništvom Hrvatske, smatraju svoje porijeklo i manjinsku kulturu i jezik bogatstvom koje je potrebno njegovati (vidi npr. Tůma 2009; Stráníková 2019) te bi ga htjeli sačuvati i za buduće naraštaje. Koji su čimbenici koji im u tome pomažu, a koji otežavaju njihov trud?

U prvom dijelu rada predstaviti ćemo čimbenike koji se tradicionalno navode u literaturi, a u drugom ćemo dijelu na osnovi istraživanja jezičnih biografija pripadnika manjine pokušati otkriti daljnje čimbenike koji djeluju na održanje manjinskog nacionalnog identiteta i jezika ili na njihovu promjenu, tj. nacionalnu i jezičnu asimilaciju.

2. Metodologija

Da bismo se upoznali s načinom života i funkcioniranja češke manjine u Hrvatskoj, u razdoblju 2010–2016. godine održano je istraživanje jezičnih biografija¹ pojedinaca iz čeških i češko-hrvatskih obitelji. Za istraživanje su odabrane tri obitelji prema unaprijed određenim kriterijima: jedna obitelj iz samog središta češke manjine (grada Daruvara), druga obitelj sa sela u blizini Daruvara i treća obitelj iz mjesta udaljenog od središta manjine. Kriteriji su birani prema tome da bismo mogli pratiti život obitelji u gradu i na selu, u Daruvaru gdje živi veći broj pripadnika manjine i izvan te regije u pretežito hrvatskoj sredini. Usto, tražili smo obitelji čiji su članovi najmanje triju generacija bili sposobni i voljni uključiti se u istraživanje te obitelji za koje smo iz raznih izvora znali da su iz češke manjine ili su se kao pripadnici manjine izjašnjavali barem članovi starijih generacija. Izboru obitelji pomoglo je i naše prijašnje poznavanje sredine češke manjine, iako smo većinu ispitanika upoznali tek prilikom istraživanja.

U istraživanje su uključeni članovi triju obitelji (iz Daruvara, Daruvarskog Brestovca i Međurića) kroz četiri generacije, ukupno preko 30 ljudi. Podatci za jezične biografije ispitanika prikupljeni su metodom narativnih intervjuja s jednim uvodnim pitanjem (*možete li mi pričati o svom životu, koje jezike ste koristili u životu, s kime i u kojoj sredini?*) dopunjenom razgovorima i promatranjem sa sudjelovanjem. Sa svakim su ispitanikom snimljena najmanje dva intervjuja² u razmaku od dvije godine³. Intervjui su održani sa svakim ispitanikom pojedinačno, ali i unutar cijelih obitelji, što je omogućilo provjeru nekih informacija dobivenih od pojedinih ispitanika, a i njihovu dopunu kontekstom. U okviru spontanijih situacija snimljeno je i nekoliko razgovora s osobama izvan istraživanih obitelji, s obzirom na to da te osobe pripadaju socijalnim mrežama ispitanika i upotpunjuju sliku njihova jezičnog ponašanja.

Svim ispitanicima ponuđena je mogućnost da biraju jezik pripovijedanja, a većina je pripovijedanja održana na češkom jeziku⁴ (u slučaju njihova citiranja ovdje ih na-

¹ O jezičnim biografijama, prednostima i ograničenjima ove metode vidi npr. Nekvapil 2001; Nekvapil 2004; Piškorec i Zelić 2006; Piškorec 2007; Sloboda 2011; Pavlásek a kol. 2019; Hášová 2001; Konopásek 1999 i dr.).

² Planirana tri intervjuja sa svakim ispitanikom, unatoč priličnom vremenu provedenom na terenu, onemogućena su vanjskim čimbenicima, posebno zdravstvenim stanjem nekih ispitanika ili njihovim poslovnim opterećenjem, smrću ispitanika najstarije generacije ili smrću drugih članova uže obitelji koji nisu bili uključeni u istraživanje.

³ Za ponovljene intervjuje odlučili smo se radi provjere stabilnosti i vjerodostojnosti pripovijedanja. Ni kod jednog od ispitanika nismo naišli na značajne odmake u pripovijedanim informacijama, a drugi i treći intervju često su doprinijeli produbljivanju pripovijedanih doživljaja i stavova.

⁴ U ovom slučaju vjerojatno možemo pratiti utjecaj osobe istraživača koja je za pripadnike manjine obilježena kao Čehinja i koja živi u Češkoj. Svi su ispitanici znali da govori i hrvatski, te su se neki naknadno odlučili pripovijedati na hrvatskom, npr. iz razloga prisutnosti treće osobe bez poznavanja češkog jezika ili iz razloga nedovoljne jezične kompetencije i jednostavnijeg izražavanja na hrvatskom jeziku.

vodimo u hrvatskom prijevodu). Intervjui su snimljeni na diktafon i zatim prepisani pojednostavljenim fonetskim prijepisom prema uobičajenim konvencijama transkripcije (Psathas 1995: 70; Nekvapil 2001: 68; Hášová 1999: 198). Iako tijekom intervjua nismo naišli na zahtjev anonimizacije ispitanika, imena osoba u citatima zamjenjujemo kraticama.

Od prepisanih intervjua dalje su sortiranjem, značajnom selekcijom informacija i njihovim djelomičnim parafraziranjem sastavljene jezične biografije ispitanika. Prema dobivenim podatcima zauzeli smo realističan stav⁵ – s djelomičnom kontrolom i usporedbom s informacijama prikupljenim iz drugih izvora, prvenstveno studija materijala (primarni, sekundarni, video i tekstualni izvori) i vlastitog promatranja.

3. Čimbenici očuvanja jezika i identiteta u literaturi

U literaturi možemo naići na nekoliko opisa i pokušaja klasifikacije čimbenika koji unutar etničkih grupa u pozitivnom ili negativnom smislu utječu na očuvanje identiteta i jezika. pristupi se razlikuju ne samo detaljnošću opisa, već prvenstveno svojom usmjerenošću na pojedine etničke grupe ili pokušajem otkrivanja čimbenika u općenitom smislu. Bez obzira na broj imenovanih čimbenika ili detaljnost njihove kategorizacije, svi se stručnjaci slažu da nijedan od asimilacijskih čimbenika ne djeluje samostalno, već u interakciji s drugima s kojima se uzajamno determinira.

Dudok (2004) kao tradicionalne i klasične čimbenike navodi obitelj, školu, crkvu, kulturne udruge i socio-psihološke čimbenike svakog pojedinca. Obitelj i prenošenje jezika i identiteta među članovima generacija unutar obitelji pak smatra najvažnijim čimbenikom koji djeluje na očuvanje manjinskog identiteta. Sve čimbenike naziva pulzacijskim vektorima („pulzační vektory“), čime upozorava na činjenicu da oni nisu fiksni i nepromjenjivi, s vremenom se mogu aktivirati, izaći na vidjelo ili se privremeno ili trajno povući u pozadinu, hibernirati, ovisno o situaciji u društvu ili socio-psihološkom stanju u kojem se pojedinac nalazi u određenom trenutku svoga života.

Mnogo detaljniju klasifikaciju čimbenika navodi Michalík (2010) koji izdvaja nekoliko skupina čimbenika s njihovom daljnjom podjelom: gospodarsko-politički razvoj (tu ubraja i legislativu koja se tiče manjina, ekonomske i socijalne uvjete države), geografske uvjete (reljef, klimatski uvjeti, hidrologija i tlo), etničku strukturu stanovništva, vjeroispovijest manjine i većine, zanimanje i zaposlenost te tradicionalnu kulturu (duhovna, socijalna i materijalno-tehnološka).

Veću važnost uz objektivne čimbenike (status, demografija i službena potpora) Hamers i Blanc (2005) pridaju onim socijalnim i socijalno-psihološkim kada za prosu-

⁵ O raznim stavovima koje možemo zauzeti prema informacijama prikupljenim u okviru jezičnih biografija vidi npr. Denzin 1989; Konopásek 1998; Miller 2000; Nekvapil 2001.

đivanje vitalnosti etnolingvističke grupe upozoravaju prvenstveno na socijalne mreže članova etničkih grupa.

Kombiniranjem čimbenika navedenih u literaturi tako možemo izdvojiti sljedeće:

- službena potpora,
- identifikacija s grupom,
- vjeroispovijest i
- udruživanje (kulturne aktivnosti).

3.1. Službena potpora (administrativno-pravni status i osiguranje prava manjinskog jezika na određenom prostoru, manjinsko školstvo, informiranje na manjinskom jeziku)

Na osnovi manjinskih zakona češkoj manjini u Hrvatskoj legislativno je dobro osigurana mogućnost udruživanja, obrazovanja i informiranja na manjinskom jeziku – iako se u praksi svi zakoni uvijek ne provode dosljedno.⁶

Od 20.-ih godina 20. stoljeća manjina je okupljena oko Saveza Čeha koji koordinira rad pojedinih manjinskih udruga, tzv. *Čeških beseda*. Posljednjih su godina, prema zakonima RH, također osnovana Vijeća nacionalnih manjina na lokalnim i višim razinama, a pripadnici manjina imaju pravo birati i svoje zastupnike u Hrvatskom saboru gdje češka manjina dijeli zastupnika sa slovačkom manjinom.

Uz manjinske su udruge sastavnim dijelom manjine i češki vrtići te češke osnovne i srednje škole koje su uklopljene u hrvatski obrazovni sustav, ali nastava u njima održava se u potpunosti ili djelomično na češkom jeziku.⁷ Upravo se obrazovanje na jeziku manjine (uz utjecaj obitelji) u istraživanjima pokazalo kao jedan od najvažnijih čimbenika koji djeluju na očuvanje jezika i identiteta manjine jer njezinim članovima ne osigurava samo upoznavanje s kulturom i poviješću matične zemlje, već prvenstveno i redoviti kontakt s manjinskim jezikom (što je vrlo važno posebice kod djece iz miješanih brakova u kojima se manjinski jezik kod kuće ne koristi redovito).

Dugu tradiciju djelovanja ima i Novinarsko-izdavačka ustanova *Jednota* koja osigurava informiranje na češkom jeziku, ali ujedno i izdaje knjige na češkom jeziku i udžbenike za češke škole. Za pripadnike manjine nakon završetka školovanja upravo informiranje na jeziku manjine osigurava redoviti kontakt s manjinskim književnim jezikom.

⁶ U slučaju češke manjine rješavala su se npr. pitanja dvojezičnosti u gradu Daruvaru (na prijelomu tisućljeća gradska uprava nije manjini priznavala pravo na dvojezične napise na institucijama), nedosljedno osiguranje informiranja na manjinskim jezicima u državnim i lokalnim medijima ili financiranje manjinskih vrtića (češki vrtić u Daruvaru i Končanici). Svih manjina se tiče i pitanje tzv. dopunskog glasa za pripadnike manjina.

⁷ U vrtićima, osnovnim i srednjim školama u RH češki jezik danas uči oko 1200 djece.

3.2. Identifikacija s grupom

Identifikacija je konstrukt vrijednosti i stavova – pojedinac se identificira sa socijalnom grupom i socijalnim ulogama koje iz ove identifikacije proizlaze. U slučaju grupe radi se o identifikaciji njezinih članova međusobno, i to unutar grupe i prema van. Pripadnici češke manjine tako se identificiraju prema svojoj etničkoj grupi, prema okolnome, većinskom stanovništvu, prema vlastitoj državi (Hrvatskoj) i prema nacionalnoj državi (Češkoj). Identifikacije se tiču i mnoga pitanja koja uključuju pogled većinskog stanovništva na manjinu (kao grupu i kao pojedince) i pogled nacionalne države (Češke) na grupu ljudi (manjinu) u inozemstvu.

Istraživanje J. Tůme (2009: 74–85) u selu pokraj Daruvara pokazalo je da se Česi u Hrvatskoj identificiraju s manjinom prvenstveno posredstvom svoga podrijetla („imati češke pretke“), života unutar manjine kroz veći dio života i poznavanja češkog jezika. Ujedno je važno da sami sebe smatraju Čehom/Čehinjom. Za njih nije toliko važno izjašnjavati se kao Čeh u političkom smislu, tj. navesti svoju nacionalnu pripadnost u dokumentima ili u parlamentarnim izborima glasati na manjinskoj listi. Sve to ukazuje na snažnu privrženost pripadnika češke manjine njihovu prebivalištu – Hrvatskoj koju smatraju svojom domovinom.

U našem su se istraživanju teme nacionalnosti i pripadnosti etničkoj grupi pojavile prvenstveno u situacijama kada su ispitanici sami osjetili potrebu objasniti svoje stavove – uglavnom u dvama slučajevima: posredno kada su navodili što za njih znači biti pripadnik manjine i neposredno kada su objašnjavali svoje unutarnje ili vanjske dvojbe u vezi vlastite nacionalnosti ili materinjeg jezika.

U prvom se slučaju pokazuje da je za pripadnike češke manjine sastavni dio njihova osjećaja nacionalne pripadnosti poznavanje češkog jezika, održavanje čeških običaja i tradicionalne kulture – u ovom je kontekstu čak češka tradicionalna nošnja obilježena kao najveća vrijednost koju je nužno štititi i u slučaju najveće opasnosti: „Tokom cijeloga rata sam čuvala, svi su mi se smijali kada su došli kod nas, bili su kod nas u tom izbjeglištvu, imali smo spremljene kofere zato što prva linija je bila Poljana, mi smo odmah pokraj u Međuriću, morali smo biti stalno spremni ako dođu. A oni su mi se smijali, kažu, svi su pripremili nešto a vi – kao glavno – dvije nošnje u koferu... To je bilo na prvom mjestu. (...) Reko što uzmem, što ne, ali nošnje pripremljene.“

Dvojbe su se ticale najčešće razlike između unutarnje i vanjske identifikacije, npr. u slučaju čovjeka koji sebe smatra Hrvatom, ali njegova okolina ga vidi kao Čeha („Ljudi me poznaju pa pitaju na češkom: rastu gljive, ne rastu, jesu velike, male... i znam da je čovjek Hrvat, a on mi se obraća na češkom. Zato što zna da živim u toj sredini, pa i mene smatra Čehom i tako mi se obraća.“), ili Srbina koji živi među Česima („Živio sam i odrastao kao Čeh, a pravoslavan sam.“).

Potencijalno je problematično pitanje identiteta kod djece iz miješanih brakova. Njihovu nacionalnost prijavljuju roditelji već kod upisa u maticu rođenih: „I onda je bilo

zanimljivo kad se rodio DS. U Zagrebu se rodio i iz rodilišta smo išli u Medveščak, u općinu smo išli i sad smo trebali reći, naravno da ja o tome uopće nisam razmišljala, što će biti moje dijete. I tamo u općini nas pitaju što je DS, ja kažem Čeh, a [njegov otac] kaže Hrvat. A on kaže hop, hoćete se vi dogovoriti. A ja ne znam, dva dana nakon što si rodila, uopće nisam razmišljala o tome, i to je nekakav bum bio. A ja kažem: a zašto si ti htio da bude Hrvat? A zašto si ti htjela da bude Čeh? Uglavnom sva djeca su napisana kao Hrvati. Ali se ja nisam ništa naljutila nego zanimljivo mi je bilo, kako sam ja: Čeh. Da budu po tati, ok. Mogu biti što hoće, sa osamnaest godina se mogu izjasnit kako žele.“

3.3. Vjeroispovijest

Za razliku od nekih drugih etničkih manjina kod Čeha u Hrvatskoj vjeroispovijest nema važnu ulogu u održavanju etničkog identiteta – i to iz dvaju razloga: Česi se svojom rimokatoličkom vjeroispovijedi ne razlikuju od okolnog, većinskog stanovništva (vjerojatno su se kroz dugo razdoblje suživota po ovome pitanju prilagodili) i unatoč višekratnim pokušajima promjene situacije već nekoliko desetljeća nemaju mogućnost slušati mise na češkom jeziku.⁸ Rijetke mise na češkom jeziku gostujućih svećenika uvijek su bogato posjećene i uvođenje manjinskog jezika u ovoj sferi sigurno bi pridonijelo njegovu očuvanju – kao što ilustriraju riječi jedne od ispitanica istraživanja: „Kad sam došla u crkvu, tamo se govorilo hrvatski. Samo hrvatski i latinski. Sjećam se da se latinski misa služila kada sam bila mala. Ne kao sada – sve prijevod na hrvatski. A češku misu sam prvi put čula tu u Daruvaru. To mi se jako svidjelo. Sada. Prije dvije godine po prvi put. (...) Mislim da se u Međuriću nešto događalo zato što su svi govorili kako to da odlazite, ja kažem, to ja ne propuštam. Češka misa u Daruvaru, to se ne propušta. Bilo je tako lijepo...“

3.4. Udruživanje (kulturalne aktivnosti)

Pripadnici češke manjine udružuju se u tzv. *Češkim besedama* koje brinu o očuvanju čeških običaja, tradicija, kulture i jezika. Manjinske udruge vrlo su aktivne, organiziraju razne smotre manjinskog stvaralaštva (amaterskog kazališta, zborova, limenih glazbi, dječjeg pjevačkog, plesnog, kazališnog, recitatorskog, likovnog, literarnog i lutkarskog stvaralaštva i dr.), obrazovne aktivnosti kao seminare, susrete nastavnika na češkim školama, predavanja, izlete i gostovanja. Smisao je tih akcija druženje i stvaranje zajedničkih vrijednosti, ali ujedno i prezentacija bogatstva manjinske kulture sugrađanima.

Istraživanje jezičnih biografija pokazalo je da za pripadnike manjine „biti Čeh“ znači „biti aktivan u manjinskim udrugama“ – svi su ispitanici kao dio svoje biografije navodili način uključenja u udruge u raznim razdobljima života ili objašnjavali zašto nisu mogli biti aktivni u udrugama. Primjer može biti obitelj iz Međurića čiji su se gotovo

⁸ Iznimka je selo Bjeliševac kod Požege gdje postoji veći broj protestanata i posljednjih ih godina redovito posjećuju pastori iz Češke Republike.

svi članovi na razne načine uključili u pripreme za najveću manjinsku manifestaciju *Žetvene svečanosti* koje su se 2016. održale upravo u Međurici i Kutini, a mnogi su naglašavali snažne osjećaje pripadnosti grupi i ponosa na češku kulturu i običaje, kao i na dobro odrađen posao nakon manifestacije.

Manjinske udruge ujedno su mjesto gdje se koristi manjinski jezik pa ga tu usvajaju i koriste i pripadnici drugih nacionalnosti: „Kad dođeš u besedu, onda je normalno da ćemo mi govoriti češki. Kako god znamo. I ja kad dođem k njima, ja onda pričam češki. Koliko god znam, zamuckujem, kad ne znam riječ, kažem na hrvatski, pa im se nasmijem pa kažem, joj ne mogu se sjetiti, kroz šalu, ali bogatim ustvari i bude mi lakše i učim više.“

4. Čimbenici očuvanja jezika identiteta u jezičnim biografijama

Uz u literaturi često navođene čimbenike koji (pozitivno ili negativno) djeluju na očuvanje manjinskog identiteta i jezika u istraživanjima jezičnih biografija prepoznali smo i neke druge:

4.1. Obitelj i odabir životnog partnera

Mnogi stručnjaci obitelj smatraju jednim od najvažnijih čimbenika za održanje etničkih manjina, jezika i tradicije. No, prema našem istraživanju, na prenošenje jezika među generacijama unutar obitelji uvelike utječe upravo odabir životnog partnera – djeluje u oba smjera: u smjeru održavanja manjinskog jezika i jačanja njegove pozicije u obitelji i u smjeru napuštanja manjinskog jezika i prelaska na većinski. Oba smo primjera u raznim oblicima pronašli u istraživanim obiteljima:

a) U obitelji A Čehinja se udala za Hrvata s kojim cijeli život komunicira gotovo samo hrvatski, tako su komunicirali i sa svoja dva sina koji su češki naučili samo djelomično i pasivno. No njihovi su se sinovi oženili Čehinjama, te je postepeno cijela obitelj prešla na češki jezik na kojem sada prvenstveno komunicira. U obitelji je tako kroz dvije generacije došlo do dviju promjena jezika.

b) U obitelji B sin i kći Česi vjenčali su se s Hrvatima. Kći je nakon udaje s Hrvatom u početku pokušavala sa svojom djecom razgovarati na oba jezika, ali ubrzo je taj princip napustila i danas cijela obitelj komunicira samo hrvatski, a mlađa djeca češki nisu niti učila. Nitko iz obitelji nije uključen u manjinske udruge. Za razliku od kćeri, sin je oženio Hrvaticu koja je manjinske aktivnosti prihvatila kao određeno bogatstvo, te se i sama u njih uključila. Iako češki tek uči, podržava supruga i djecu u komunikaciji na češkom jeziku, te djeca i u školi pohađaju satove češkog. Kod kuće se komunicira na oba jezika i svi su aktivni u manjinskim udrugama.

U navedenim se primjerima uglavnom radi o mješovitim bračnim zajednicama u kojima se najčešće postavlja pitanje jezika komunikacije te se često narušava prirodno

prenošenja jezika s roditelja na djecu. U češkoj manjini, čiji pripadnici ne žive izolirano od okolnog stanovništva, raste broj miješanih brakova te se u njima jezik komunikacije često podređuje jednojezičnom članu obitelji, tj. manjinski se jezik napušta u korist većinskog. Navedeni primjeri pokazuju da to uvelike ovisi o stavu jednojezičnog člana: podržava li dvojezičnost u obitelji, pa i sam uči manjinski jezik⁹, preko tolerancije dvojezičnosti, do negativnog stava, te mu smeta kada se manjinski jezik koristi u njegovoj prisutnosti¹⁰. Svi ti stavovi svjesno ili nesvjesno utječu na sve članove obitelji i njihovo (jezično) ponašanje. Iz tog se razloga miješani brakovi ponekad obilježavaju kao djelotvorni, a najmanje agresivni načini asimilacije etničke grupe (vidi npr. Blažić, Rončević i Šepić 2007: 53).

4.2. Mjesto upoznavanja s budućim životnim partnerom

U nekoliko su slučajeva budući bračni partneri naveli da je jezik njihove komunikacije odredilo mjesto i društvo u kojem su se upoznali – pa tako i dvoje pripadnika manjine koji se upoznaju u hrvatskom društvu mogu cijeli život komunicirati samo hrvatski: „Kad sam ga upoznala, mislila sam da govori samo hrvatski. Nisam znala da govori češki. Kasnije mi je rekao da zna češki, ali nekako je ostalo među nama.“ U drugom slučaju ispitanica navodi: „Mislim da je to sve navika. Odmalena smo se poznavali pa često pričamo na hrvatskom. Inače sa sestrom i svima pričamo na češkom, ali kad smo sami, na hrvatskom. Možda da smo od malena pričali na češkom, vjerujem da bismo tako i danas, ali kad smo se upoznali, pričali smo na hrvatskom i zato je tako i ostalo.“

Navedeni čimbenik odražava važnost druženja mladih u manjinskim udrugama s obzirom na prenošenje jezika na buduće generacije.

4.3. Suživot u jednom domaćinstvu

Izraziti utjecaj na jezik komunikacije mladog para i koji će jezik dalje predati svojoj djeci imaju (u slučaju da ne stanuju sami) i ljudi s kojima dijele domaćinstvo. U obi-

⁹ Slučaj ilustrira pristup sinove supruge u obitelji B koja želi da s njome obitelj razgovara na češkom jeziku kako bi sama manjinski jezik usvojila barem pasivno, i sama se vrlo aktivno uključila u manjinske aktivnosti – riječima suprugovih roditelja: „Sa svima češki, i sa snagom koja je Hrvatica, i ona želi da pričamo češki da i ona nauči neke riječi. Ona kaže ovako: ako ćete mi se obraćati na hrvatskom kada se uključim u razgovor, neću nikada naučiti, ne? Najlakše će naučiti češki kad će nas slušati i priključiti nam se. Što ne razumije, to pita i nastavljamo razgovor.“

¹⁰ Razne nijanse ne-interesa za manjinski jezik nalazimo kod partnera Hrvata u trećoj obitelji ispitanika: u prvom slučaju hrvatska partnerica ne vidi razlog za učenje češkog jezika („Nemam potrebu, da sam htjela već bi naučila. Ne mislim da bi mi trebalo. (...) Ne, ne treba mi češki. (...) U mom društvu ne priča se češki.“), u drugom slučaju hrvatski partner izražava nezadovoljstvo kada se razgovara na češkom jeziku u njegovom prisustvu – očekuje da mu se njegova okolina po pitanju jezika prilagodi („Pa kao smeta mu kad netko priča pred njim češki, a on to ne razumije.“).

teljima ispitanika taj se čimbenik pojavio u svim obiteljima u raznim kombinacijama – uvijek se radilo o suživotu u jednom domaćinstvu s roditeljima (ev. bakom i djedom) jednog od partnera, ali vjerojatno bi jednako mogla djelovati i bilo koja druga osoba.

a) Nacionalno miješani bračni par živi s roditeljima Česima, što jača njihov odnos prema češkom jeziku i kulturi, a to se zamjećuje i kod partnera koji ranije nije govorio češki ili ga je govorio loše. To ne mora značiti da će i mladi međusobno početi komunicirati na češkom jeziku (to se nije dogodilo niti u jednoj od obitelji ispitanika), ali hrvatski će partner naučiti češki i bit će naklonjeniji obrazovanju djece u manjinskim školama i uključivanju u aktivnosti manjinskih udruga.¹¹

b) Mladi bračni par stanuje (u početku) s roditeljima Hrvatima, čime je izrazito oslabljen njihov odnos prema manjinskom jeziku i kulturi, te oni, iako su oboje bili bilinvalni i komunicirali na manjinskom jeziku, prelaze na hrvatski. Tu činjenicu uglavnom objašnjavaju jednostavnijim i pristojnijim modelom komunikacije kada se koristi jezik koji svi razumiju (i u slučaju da Hrvati ne traže da se u njihovu prisustvu ne koriste drugi jezici): „Kad sam se udala ovdje, bila je ta situacija neobična. Kad bi došli moji roditelji i kad bih došla kod njih, uvijek smo pričali češki. Kad bi oni došli tu, mi smo pričali češki, ali u trenutku kad bi došla svekrva ili moj DM, tad smo pričali hrvatski. Znala je moja svekrva reć: Nemojte se sramiti, nemojte se prebacivati, ja razumijem sve a što ne razumijem, ja ću te pitati. Ali sam se ja osjećala jako loše. Ja ne znam zašto imam taj osjećaj, da želim da budem... da me ljudi razumiju i da ne misle da je to moja tajna. Zato što je to moj materinji jezik, to me mama naučila i ne znam zašto, ali tako je bilo. I uglavnom smo se prebacivali.“

Iz navedenih primjera proizlazi da suživot s manjinskim češkim ili jednojezičnim hrvatskim govornicima može utjecati na komunikaciju svih članova domaćinstva, a usvojeni model komunikacije prenosi se i u novi dom kada mladi počnu živjeti sami.

¹¹ U slučaju naših ispitanika tako jednoga hrvatskog partnera njegova okolina često i doživljava kao Čeha, a hrvatska partnerica je čak naišla na osude u svojoj hrvatskoj okolini zbog uključivanja u rad manjinskih udruga: „Ja kao što sam napomenula s obzirom da sam Hrvatica, i u svojoj radnoj okolini doživjela sam znači predrasude, znači kak’ sam ja to prihvatila tu, da sam prihvatila više češko nego svoje, ali... da ja sam se tu udala, da su moja djeca dijelom Česi, znači ja kao mama volim svoju djecu. Znači ja moram voljeti ono što su oni dijelom. Jer ja kad ne bi voljela to što su oni, znači ne bi voljela svoju djecu. Tako. Ako idemo logički. I onda ja idem, tako bi to rekla, u korist moje djece. Oni znaju hrvatski, idu u hrvatsku školu, gdje uče i češki, ali ne učim ih da mrze ni Hrvate ni Čeha. Želim da osjećaju ljubav prema jednom i drugom, i da se nalaze i Hrvatska da je njihova domovina, al’ da cijene i to odakle potiču i da znaju, svjesni su da su njihovi preci otamo došli. Znači da su dio jednog i drugog. Jer na kraju krajeva Česi tu većinom i rade i stvorili su si i obitelji i prijatelje i nastavili su sa svojim životom kak’ su došli tu. I sa svojom kulturom. I smatram da je neka dužnost mene i mog supruga kao roditelja da i mi onda nastojimo kad imamo priliku. Da ne ignoriramo to. Ne? I veliki je angažman oko toga.“

4.4. Jezična i komunikacijska kompetencija

Poznavanje više jezika, kod pojedinca i kod cijele grupe, često vodi do interferencija među njima, i to posebno u slučaju srodnih jezika kao što su hrvatski i češki. U slučaju jezika manjine i većine u pravilu će većinski jezik više utjecati na jezik manjine nego obrnuto.¹² Poznavanje više jezika ujedno često izaziva nesigurnost u ispravnost izražavanja – u slučaju manjinskog jezika ova nesigurnost često je izazvana i manjim mogućnostima korištenja jezika u svim njegovim funkcijama (administrativnoj, publicističkoj i dr.) što vodi ka nedovoljnom poznavanju jezika u svoj njegovoj stilističkoj i terminološkoj širini.

Svijest o nedovoljnoj jezičnoj kompetenciji (praćena poteškoćama u izražavanju) vodi neke članove etničkih zajednica tome da manjinski jezik prestanu koristiti u određenim sferama svoga života ili u krajnjem slučaju potpuno – ukratko su ovu tezu formulirali ispitanici kao „određenu stvar ne znam izraziti na češkom pa ću se izraziti na hrvatskom, tako je jednostavnije“. Jedna je od ispitanica čak obilježila svoje nedostatan poznavanje manjinskog jezika kao osjećaj srama: „Kad sam ja više govorila češki, onda se nisam sramila, imala sam dovoljno riječi. Ja sam znala što treba reći. (...) Onda kad ti sve manje i manje govoriš taj jezik, sve ti je i teže govoriti jer si svjestan koliko toga ne znaš i koliko ti toga nedostaje. Sada u toj jednoj rečenici koju ja složim, ako je ona nešto duža, ja moram jako dobro promisliti da je složim na češkom, ili moram ubaciti dvije riječi hrvatske. I onda se već toga sramim.“¹³

Poboljšati komunikacijsku kompetenciju i nivo poznavanja manjinskog jezika mogao bi veći kontakt sa suvremenim češkim jezikom, npr. posredstvom praćenja stanica češke televizije i radija¹⁴, za što ne postoji mogućnost od početka 90.-ih godina 20. stoljeća. Važni su ujedno i susreti s izvornim govornicima (na svoje posjete Češkoj i susrete s Česima iz Češke Republike u intervjuima su upozoravali gotovo svi ispitanici) koji pripadnike manjine primoravaju govoriti češki bez primjese hrvatskog jezika¹⁵, a ujedno im omogućuju obogaćivati vlastiti rječnik i rješavati se vlastitih nesigurnosti.

¹² O utjecaju hrvatskog na češki jezik pripadnika češke manjine u Hrvatskoj vidi npr. Mirković 1968; Stráníková 2014; Stranjik 2015, 2017a, 2017b.

¹³ Na osjećaj nesigurnosti i srama pri korištenju manjinskog jezika zbog uvjerenja da govore tako loše da ih izvorni govornici ne razumiju upozoravaju i istraživači kod Slovaka u RH (Sloboda 2004) ili čeških migranata u SAD-u (Kubáčková 2011).

¹⁴ Bolju komunikacijsku kompetenciju i veću sigurnost i volju korištenja manjinskog jezika kod ljudi (posebice kod djece) koji redovito prate češko televizijsko emitiranje provjerili smo prilikom istraživanja jezika Čeha u Hrvatskoj koje se održalo 2015–2016 u okviru projekta Karlovog sveučilišta. Fonetsko-fonološki usmjereno istraživanje u koje su uključeni učenici četvrtih i petih razreda čeških osnovnih škola u Daruvaru i Končanici, njihovi roditelji, bake i djedovi (ukupno 70 ispitanika) doprinijelo je poznavanju manjinskog češkog jezika u Hrvatskoj. Više o rezultatima istraživanja vidi npr. Stranjik 2017a, 2017b.

¹⁵ Riječima ispitanika: „Možda pravilnije pričam. Bliže originalnom češkom. Više se trudim pričati originalno češki. (...) Ja sam sebi čudno zvučim kad pričam originalno češki. Al' kad

Nekoliko je ispitanika spominjalo i poteškoće u komunikaciji na hrvatskom jeziku, posebice prilikom prelaska iz manjinske škole u školu s hrvatskim nastavnim jezikom ili prilikom preseljenja u drugu sredinu. Jedna od ispitanica navela je da je zbog utjecaja hrvatskoga jezika potpuno prestala koristiti manjinski jezik, tj. prestala je govoriti češki da bi usavršila hrvatski (što je bilo nužno kada je počela predavati hrvatski jezik u školi).

4.5. Zanimanje

Važnosti poznavanja određenog jezika postajemo svjesni tek kada od njega imamo koristi. Taj se ekonomski faktor često naglašava u slučaju učenja svjetskih jezika, ali samo iznimno u slučaju učenja manjinskih jezika, posebice onih s nižim statusom od jezika većine. Ispitanici su navodili brojne situacije u kojima su zahvaljujući poznavanju manjinskog jezika mogli nekome pomoći ili se s nekime sporazumjeti na putovanjima.¹⁶

Kod nekoliko je ispitanika poznavanje manjinskog češkog bilo od pomoći i prilikom traženja zaposlenja, i to kako u manjinskoj sredini, tako izvan nje: „Nakon rata sam došla u *S* i opet mi je jezik puno pomogao. Cijelo vrijeme ja sam svugdje taj jezik iskoristila. Kako privatno tako i u poslu. Kojem god poslu. (...) Svugdje sam imala prednost što znam češki. Nisam imala problema što sam Čehinja...“

„Dosta mi je pomogao da dobijem posao, sretan sam što sam naučio jedan jezik, jezike volim ne samo češki, nego i njemački, imam puno literature, kad nešto ne znam, koristim literaturu. (...) Uglavnom češki mi je pomogao da dobijem posao, sretan sam da sam ovdje u tom kolektivu gdje jesam...“

Uvijek je posljedica korištenja manjinskog jezika na poslu bila i u korist njegova korištenja u privatnom životu: „Kod nas se to puno vidjelo, ja kako sam prešla u *J* onda smo mi puno više počeli komunicirati, međusobno i onda s djecom. Zato što ja cijeli dan govorim češki, dođem kući i onda nastavim, pa se to osjeti, i djeca poslije bolje nauče.“

Posljednjih godina pripadnici manjine sve češće odlaze u inozemstvo radi obrazovanja ili posla, te mnogi i tu koriste češki jezik poslovno ili da bi se lakše uključili u život u novoj sredini.

4.6. Liberalan odgoj

Jadna od najvećih opasnosti za nacionalne manjine i njihovo održanje može biti pojava s kojom se danas susrećemo u cijelom društvu – (pretjerano) liberalni pristup u odgoju. Dok s jedne strane liberalnost omogućuje slobodno odlučivanje, s druge stra-

---

sam s nekim tko tako govori onda i ja. Je u principu ja znam kako nešto treba izgovarati. Kako zvuči, gdje treba naglasak, kako izgovoriti većinu riječi, a ovdje je zapravo hrvatski prizvuk. Češki jezik na hrvatski način.“

¹⁶ Posebno motivirajuće za učenje jezika ili poboljšavanje jezične kompetencije ovakve se mogućnosti pokazuju kod djece.

ne, ako nismo dovoljno svjesni vrijednosti određenih elemenata našeg identiteta, počet ćemo ih gubiti.

U češkoj manjini sve se češće susrećemo s mišljenjem da nije potrebno (niti poželjno) tražiti od djece da govore manjinskim jezikom, već im moramo omogućiti da sami biraju kojim će se jezikom koristiti. Takav će pristup u slučaju kada dijete ima i manje prilika čuti određeni jezik u svojoj okolini, tj. imat će manje poticaja na manjinskom jeziku (komunikacija, pjesme, knjige, televizija, igre, susreti itd.), vjerojatno voditi tome da će dijete birati „put manjeg otpora“ u komunikaciji i odabrati većinski jezik koji će imati više prilika usavršiti.¹⁷

Na mišljenje da ne smijemo od djece tražiti da govore češki jer je to ograničavanje njihove slobode nailazimo i u manjinskim školama, u kojima se prije govorilo samo manjinskim jezikom. Prema riječima ispitanika, danas se u manjinskim školama u Hrvatskoj među djecom čuje uglavnom hrvatski jezik („Valjda im je tako lakše.“) – što ih razlikuje npr. od privatnih škola u kojima se nastava održava na engleskom ili nekom drugom jeziku, te se od djece traži da jezik škole koriste svo vrijeme boravka u školi, tj. i na odmorima. Uz to što se na taj način smanjuje broj situacija u kojima djeca usvajaju i koriste manjinski jezik, oblikuju se i obrasci međusobne komunikacije, a ako djeca od početka ne nauče međusobno komunicirati na manjinskom jeziku, vjerojatno tako neće komunicirati ni izvan škole niti kasnije kada odrastu.

5. Zaključak

Ovim smo radom pokušali doprinijeti poznavanju funkcioniranja manjinskih zajednica i čimbenika koji djeluju na pojedince i grupe s obzirom na očuvanje manjinskog jezika, tradicije i identiteta. Pojedine čimbenike nije moguće promatrati samostalno jer se često dopunjuju, umnažaju, preklapaju ili djeluju kontradiktorno. Sve čimbenike upotpunjavao je osjećaj mnogih ispitanika da je jezik komunikacije nužno prilagođavati okolini (tj. da nije lijepo i pristojno govoriti određenim jezikom pred nekime tko ga na razumije, u pravilu govoriti češki pred pripadnicima većinskog stanovništva):¹⁸ „S kolegama koji znaju češki pričam češki isključivo ako i ostatak ekipe zna češki. Ako smo dvoje i pričamo češki, čim se ubaci treći, a da ne zna, automatski se priča hrvatski. Jer je po meni nepristojno pričat na stranom jeziku.“

¹⁷ Razne modele odgoja kako potaknuti razvoj dvojezičnosti kod djeteta nude npr. Hardin-Esch i Riley (2008). Preporučuju odrediti pravila komunikacije u obitelji koja mogu biti zasnovana na raznim pristupima, npr. jedan roditelj – jedan jezik; jezik za praznike i jezik tijekom školske godine; jezik u tjednu i jezik za vikend; tko prvi progovori određuje jezik komunikacije; itd. U svim slučajevima naglašavaju važnost dosljednosti poštivanja pravila i traženja od djeteta da ga također poštuje.

¹⁸ Mišljenje da nije pristojno kada se u njihovu prisustvu govori češki i da im to smeta te da traže da im se ostali prilagode po pitanju jezika komunikacije spomenuli smo i kod nekih pripadnika većinskog stanovništva uključenih u istraživanje.

Ovakav stav vodi izrazitom smanjenju broja situacija u kojima se može koristiti manjinski jezik, a upotpunjen stavovima bračnih drugova koji nisu uvijek pozitivni prema manjinskom jeziku i identitetu (posebice u slučaju zajednice kao što su Česi u Hrvatskoj, koja nije getoizirana, nego integrirana, i po svojoj se kulturi i načinu života ne razlikuje bitno od većine) može voditi i do potpunog gubitka jezika.

Uz sve navedene čimbenike, na pripadnike manjine utječu i oni koji djeluju na život cjelokupne zajednice na određenom prostoru, kao industrijalizacija/urbanizacija, migracija u gradove, razvoj medija, politička dominacija itd. – svi donose promjene u načinu života grupe koje mogu voditi oslabljivanju veza među njezinim članovima i time kohezije cijele grupe. Očuvanje čvrstih veza unutar grupe obično je najvažniji čimbenik u održavanju neovisnosti svake grupe.

Literatura

- Blažević, Branka; Rončević, Marina; Šepić, Tatjana. 2007. Etnicitet, identitet i jezik kao čimbenici očuvanja kulturnog naslijeđa naroda. U: *Jezik i identitet* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 51–59.
- Denzin, Norman K. 1989. *Interpretive Biography*. Newbury park: Sage Publications.
- Dudok, Miroslav. 2004. Pulzačne vektory enklávnej slovenčiny. U: *Slovenčina v menštinovom prostredí* [ur. Uhrinová, Alžběta; Žiláková, Mária]. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 32–42.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2007. *Antropologie multikulturních spoločností. Rozumět identitě*. Praha: Triton.
- Hamers, Josiane F.; Blanc, Michel H. A. 2005: Societal bilingualism, intergroup relations and sociolinguistic variations. U: *Bilinguality and Bilingualism*, New York: Cambridge University Press, 273–323.
- Harding-Esch, Edith; Riley, Philip. 2008. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál.
- Hášová, Lucie. 1999. O nepřipraveném autobiografickém vyprávění. *Varia VIII*, 190–198.
- Hášová, Lucie. 2001. Obraz sebe a druhého v narativním interview. U: *Naše a cizí v interetnické a interpersonální komunikaci* [ur. Bogoczová, Irena; Hubáček, Jaroslav; Srpová, Hana]. Ostrava: FF OU, 121–127.
- Individuálny a spoločenský bilingvizmus*. 2005. [ur. Štefánik, Jozef]. Bratislava: Univerzita Komenského – Gramma.
- Konopásek, Zdeněk. 1998. *Estetika sociálního státu*. Praha: G plus G.
- Konopásek, Zdeněk. 1999. Horníci a problém prostředí: ideologie, ekologie, sociologie. *Biograf 20*, 85–98.
- Kubáčková, Patricie. 2011: Protože já jsem otevřela pusu a řekla yes a už se mě ptali: „odkud“ jste“? Jazyk jako sociální informace na příkladu biografických vyprávění československých přistěhovalců do USA. *Biograf 56*, 7–31.
- Matušek, Josef. 1994. *Češi v Chorvatsku*. Daruvar: NIU Jednota.

- Michalík, Boris. 2010. Klasifikácia asimilačných faktorov. U: *Kontexty identity. Jubilejný zborník na počesť Anny Divičanovej* [ur. Krekovičová, Eva; Uhrinová, Alžběta; Žiláková, Mária]. Békešská Čaba: Výskumný ústav Slovákov v Maďarsku, 364–371.
- Miller, Robert L. 2000. *Researching Life Stories and Family Histories*. London: Thousand Oaks, New Delhi, Sage.
- Mirković, Dragutin J. 1968. *Govori Čeha u Slavoniji (Daruvar i okolina)*. Beograd: Filološki fakultet beogradskog univerziteta.
- Nekvapil, Jiří. 2001. Jazykové biografie a analýza jazykových situací: k osudům německé komunity v České republice. *Časopis pro moderní filologii* 2, 83, 65–80.
- Nekvapil, Jiří. 2004. Language Biographies and Management Summaries. U: *Language Management in Contact Situations III, Report on the Research Projects*. Chiba: Chiba University, Graduate School of Humanities and Social Sciences, 9–33.
- Pavlásek, Michal; Kreisslová, Sandra; Nosková, Jana. 2019. *Takové normální rodinné historky“*. *Obrazy migrace a migrující obrazy v rodinné paměti*. Praha: Argo.
- Piškokrec, Velimir. 2007. Narativni identitet u jezičnobiografskim intervjuima. U: *Jezik i identitet* [ur. Granić, Jagoda]. Zagreb – Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, 457–467.
- Piškokrec, Velimir; Zelić, Marina. 2006. Jezičnobiografski aspekti usvajanja njemačkoga u izbjeglištvu. *Strani jezici* 3, 35, 277–290.
- Psathas, George. 1995. *Conversation Analysis: The Study of Talk-in-Interaction*. Thousand Oaks – London – New Delhi: SAGE.
- Sloboda, Marián. 2011. Doslov. Jazyková autobiografia ako osobná výpoveď, inšpirácia a metóda. U: Vasiljev, Ivo. *Život s více jazyky. Jazyková autobiografie*. Praha: NLN, 276–288.
- Sloboda, Marián. 2004. Jazyk národnostnej menšiny, idiolektne siete a biografie (Slováci v chorvátskom Iloku). *Slovenská reč* 1, 69, 15–36.
- Stráníková, Helena. 2014. Změny slovesných prefixů v důsledku jazykového kontaktu mezi češtinou a chorvatštinou v češtině Čechů v Chorvatsku. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 32, 32, 93–106.
- Stráníková, Helena. 2019. Současná krajanská literatura, smysl jejího pěstování a její perspektivy v době globalizace pohledem jejich tvůrců. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 37, 37, 73–85.
- Stranjik, Helena. 2015. Chorvátská čeština. U: Uličný, Oldřich i kol. *Preliminaria k moderní mluvnici češtiny*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 102–111.
- Stranjik, Helena. 2017a. Kvantita krátkých českých vokálů uvnitř slova v mluvě příslušníků české menšiny v Chorvatsku. U: *Studia Balkanica Bohemo-Slovaca VII* [ur. Štěpánek, Václav; Mítáček, Jiří]. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity – Moravské zemské muzeum, 675–690.
- Stranjik, Helena. 2017b. Větná melodie v chorvátské češtině. *Přehled kulturních a historických, literárních a školských otázek* 35, 35, 81–90.

Šatava, Leoš. 2009. *Jazyk a identita etnických menšin – možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Tatalović, Siniša. 2005. *Nacionalne manjine u Hrvatskoj*. Split: Stina.

Thomason, Sarah Grey 2001. *Language Contact: An Introduction*. Edinburg: University Press.

Tůma, Jiří. 2009. *Chorvatští Češi na Daruvarsku pohledem cizince*. Magisterski rad. Pardubice: FF Univerzity Pardubice.

The Czech minority in Croatia as an example of language and identity sustainability in another language environment

The Czechs moved to the area of Daruvar in Croatia from the end of the 18th century. They later founded their own associations, schools and publishing house, and for two centuries they maintained their customs and language. In a minority that has lived in harmony with the majority nation for such a long time, neither religion nor way of life distinguishes it from the majority nation, a different language is one of the basic features of an individual's and a group's identity. So what does this/such ethnic groups do to maintain the original identity and its basic feature – language?

In this paper, we observe the factors that maintain the language in national minorities on the example of the Czech minority in Croatia. In addition to the factors commonly mentioned in the literature (such as administrative and legal status and minority language rights, minority education, religion, cultural activity, etc.) we also observe others, such as the influence of life partner choice, coexistence with other people in one household, language competence and language interference, employment and liberal upbringing.

Research in order to get to know the life and functioning of the Czech minority in Croatia and language biographies of individuals from Czech and Czech-Croatian families was carried out in 2010–2016. The method of data collection was language biographies in the form of narrative interviews.

Keywords: Czech minority in Croatia, ethnic community, language, identity